

شناسایی اثرات و تحلیل نقش گردشگری در رضایتمندی و حمایت ساکنان مقاصد گردشگری (مطالعه موردی: گردشگاه سیاسرد بروجن)

دکتر صدیقه کیانی سلمی^۱

نجمه صادقیان بروجنی^۲

دکتر اصغر نوروز آورگانی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۳/۳۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۷/۰۷

چکیده:

گردشگری به عنوان نیروی اصلی اقتصادی و فرهنگی در دنیا شناخته شده است و همچون ابزاری نیرومند در راستای ایجاد منفعت برای جوامع محلی در نظر گرفته می‌شود. از عوامل موثر در افزایش روند گردشگری توجه به جامعه میزبان در محیط‌های گردشگری و میزان رضایتمندی و خشنودی آنها از این فعالیت‌ها است. از این رو درک و فهم ساکنان از اثرات گردشگری برای دستیابی به حمایت‌های ایده‌آل از توسعه گردشگری ضرورت می‌یابد. هدف کلی این تحقیق، شناسایی ابعاد عملکرد گردشگری و مکانیسم اثرگذاری آن بر حمایت از توسعه گردشگری در گردشگاه سیاسرد شهر بروجن است. ابزار پژوهش پرسشنامه‌ای محقق ساخته است که روایی آن با نظر متخصصان و پایایی آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ به به تأیید رسیده است. جامعه آماری پژوهش ساکنان شهر بروجن بوده و حجم نمونه ۱۵۵ نفر است. برای تحلیل داده‌ها از قابلیت‌های آماری در نرم افزار SPSS و مدلسازی معادلات ساختاری در نرم افزار AMOS استفاده شده است. برآیند ارزیابی‌ها مطابق با تحلیل‌های صورت گرفته نشانگر آن است بیشترین اثرات گردشگری در حوزه اجتماعی مشاهده شده است که این وضعیت را می‌توان ناشی از یک فرآیند پیچیده تغییر و مبادله بین گردشگران، سکونتگاه‌های میزبان و مقاصد گردشگری دانست. دیگر اثر مهم ناشی از توسعه گردشگری، مربوط به عامل کالبدی است. چنانچه گردشگری در منطقه مورد مطالعه تغییرات نامطلوبی همچون تضاد در بافت قدیمی و جدید بواسطه از بین رفتن معماری سنتی، الگو برداری از خانه های تاریخی در ساخت مسکن و رواج ویلاهای گردشگری ایجاد کرده است. در واقع می‌توان گفت توسعه گردشگری با ایجاد رضایتمندی در گردشگران مطابق نظریه تبادل اجتماعی منجر به حمایت از توسعه گردشگری گردیده است.

کلمات کلیدی: گردشگری، ساکنان محلی، حمایت از گردشگری، رضایتمندی، گردشگاه سیاسرد، بروجن.

s.kiani@kashanu.ac.ir

^۱ استادیار گروه جغرافیا و اکوتوریسم، دانشگاه کاشان، نویسنده مسئول

^۲ دانش آموخته کارشناسی ارشد اکوتوریسم، دانشگاه کاشان.

^۳ استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

۱. مقدمه

در عصر حاضر صنعت گردشگری به یک واقعیت مهم اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی تبدیل شده و پاسخی به نیاز فطری کاوشگران برای آشنایی با فرهنگ ملت‌ها و لذت بردن از مواهب خدادادی سرزمین‌های دیگر، دیدار مناظر جذاب و دلفریب طبیعت، گریز از زندگی پرهیاهوی ماشینی و زدودن خستگی‌های جسمی و روحی انسان‌ها است (موسوی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۶۳). صنعت گردشگری یکی از بخش‌های پیشتاز و در حال رشد در سطح بین‌المللی است (حیدرزاده و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۱۶) که طبق پیش‌بینی‌های صورت گرفته تا سال ۲۰۲۰ گردشگران بین‌المللی به ۱/۶ میلیارد نفر خواهند رسید (کوشال^۱ و همکاران، ۲۰۱۱: ۷۶۳). گردشگری در ادبیات علمی به عنوان مکانیسمی در نظر گرفته می‌شود که برای افزایش رفاه محلی و کاهش فقر در کشورهای در حال توسعه کمک می‌کند (یرگئو^۲، ۲۰۲۰: ۱). گردشگری در واقع یک شاخه اقتصادی است که باعث جذب سرمایه، مبادلات بین فرهنگی و ارتباطات اجتماعی به نفع مقاصد گردشگری (شاطریان و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۲۲) و گسترش زیرساخت‌های اقتصادی، بهداشتی، امنیتی و ارتباطی می‌شود (امراللهی بیوکی و دهقی، ۱۳۹۴: ۱۱۰). همچنین گردشگری به عنوان ابزاری موفقیت آمیز در جهت کاهش اثرات محیطی در گردشگری شناخته شده است (گوماس^۳، ۲۰۱۹: ۲۷۰۷). به طوری که بسیاری از کشورها با منابع درآمدی پایین از این صنعت برای ارتقای همه جانبه خود استفاده می‌نمایند (فاضل و رضانی فر، ۱۳۹۱: ۱۱۷) (عزومی و همکاران^۴، ۲۰۱۱: ۱۰۶). این کنش سبب شده افراد برای دیدن جذابیت‌های طبیعی، بهره‌مندی از امکانات زیستی مناسب‌تر، آگاهی از تنوع قومی و فرهنگی، دیدار اقوام و آشنایان و همچنین بازدید از مکان‌های تاریخی و باستانی بار سفر ببرند (درزیان عزیز و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۸) که بالتبع موجب افزایش آگاهی جوامع از شیوه زندگی یکدیگر و در نتیجه نزدیکی فرهنگ‌های ملل مختلف شده است (والریو و مائولا^۵، ۲۰۰۷: ۸۳) (حیدری، ۱۳۹۰: ۱).

ورود هر گونه پدیده نو به قلمرو فضاها، جغرافیایی، پیامدهایی به همراه دارد که با توجه به ماهیت و نوع پدیده به درجات مختلف بر زندگی مردم و محیط پیرامون آن‌ها اثرگذار است (بیات، بدری و رضوانی، ۱۳۹۷: ۴۸۱)؛ ازین‌رو در دو دهه اخیر ساکنان، هسته اصلی پژوهش‌های گردشگری در نظر گرفته شده‌اند (نجاززاده و نعمت‌اللهی، ۱۳۹۷: ۴۲). چرا که فعالیت گردشگری بین دو گروه متفاوت از مردم روی می‌دهد که یکی از آنها محلی و دیگری بازدیدکننده است (محمودزاده و بذرافشان، ۱۳۹۴: ۲) و در نتیجه باعث ایجاد تغییراتی در ساختارهای اجتماعی،

¹ Coshall

² Marie-Eve Yergeau

³ Gkoumas

⁴ A. Azmi

⁵ Valeriu and Mauela

سبک‌های رفتاری و زندگی (ساری^۱، ۲۰۱۰: ۳۴) و تغییرات مختلف اقتصادی، کالبدی، فرهنگی و زیست محیطی در زندگی جامعه میزبان می‌گردد (لی^۲، ۲۰۱۳: ۴۰)؛ به گونه‌ای که درآمد فعالیت‌های گردشگری می‌تواند به پل واقعی اقتصادی با اثرات روانی و اجتماعی تبدیل شود (ایارکا^۳، ۲۰۱۱: ۱۸۰۷). به طور کلی نظریه پردازان و محققان عنوان کرده‌اند رابطه معکوسی بین سطح توسعه گردشگری و معیارهای عینی و ذهنی اثرات اجتماعی و محیطی در میزبان وجود دارد (علیقلی زاده، ۱۳۸۶: ۸۳). لنفورد و هاوارد^۴ رویکرد تفکیکی را مطرح می‌کنند (علیقلی زاده، ۱۳۸۹: ۴۸). در این رویکرد هزینه و منافع برای بخش‌ها یا گروه‌های مختلف مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. ازین رو می‌توان گفت گردشگری به عنوان یک فعالیت فرهنگی و اجتماعی عامل بالقوه تغییرات موقت یا بلند مدت است. سایر تحقیقات در این زمینه نیز، تغییرات در روش زندگی ساکنان مقصد به دلیل توسعه گردشگری و تعامل با گردشگران را نمایان می‌سازد (دوه^۵، ۲۰۰۶: ۵۴)؛ اما مسیر این تغییر روشن نیست و این مسأله می‌تواند مشکلاتی را برای مدیریت گردشگری به وجود آورد (مونترویو و همکاران^۶، ۲۰۱۱: ۱). شواهد فراوان در نقاط جهان حاکی از آن است توسعه گردشگری از توسعه رایج اقتصاد محور، به سمت توسعه پایدار اجتماعات محلی سوق یافته است (رکن الدین افتخاری، ۱۳۸۹: ۵). رویکردی که به عنوان شکلی از گردشگری جایگزین، در پی بهبود کیفیت زندگی ساکنین محلی، ارتقای تجربه گردشگران و حفظ محیط زیست مقصد است. لذا توسعه گردشگری به صورت چشمگیری به حسن نیت جامعه میزبان و حمایت آنان بستگی دارد (گورسوی و همکاران^۷، ۲۰۰۲: ۶۷۹) (احمدی و همکاران، ۱۳۹۴: ۶۱). ارزیابی اثرات گردشگری بر ساکنان محلی و یا به عبارت دیگر تبیین مکانیسم عملکرد گردشگری، یکی از عوامل کلیدی در فهم حمایت برای توسعه صنعت گردشگری است. به این لحاظ شناخت مکانیسم عملکرد گردشگری و شناسایی آثار به جای مانده از آن ضرورتی انکارناپذیر است (گاورس و همکاران^۸، ۲۰۰۷: ۱۸). بدین منظور در پژوهش حاضر سعی شده است عملکرد گردشگری در سه حوزه اقتصادی، اجتماعی و کالبدی در مجموعه گردشگری سیاسرد بروجن بررسی و رابطه بین اثرات ادراک شده توسط ساکنان محلی و حمایت از توسعه گردشگری شناسایی گردد. در این بین متغیر ضایتمندی ساکنان محلی نیز به عنوان یک متغیر میانجی، برای تبیین بهتر عملکرد و اثرات گردشگری در راستای حمایت از توسعه گردشگری وارد فرآیند تحلیل شده است. منطقه گردشگری سیاسرد در ۵ کیلومتری بروجن علی‌رغم پذیرش سالانه حجم انبوهی از گردشگران، فاقد پژوهشی در خصوص آثار ناشی از حضور گردشگران و بالتبع

¹ Sari

² Lee

³ Iarca

⁴ Harvard

⁵ Doh

⁶ Monterrubio, Mendoza, Fernandez & Gullele

⁷ Gursoy et al

⁸ Govers et al

نحوه نگرش ساکنان محلی و تمایل آنها برای حضور گردشگران است. طبیعتاً رضایت ساکنان از حضور گردشگران و همچنین حمایت آن‌ها از توسعه گردشگری تأثیری شگرف بر آینده گردشگری در این منطقه دارد. در این مسیر سؤال‌های پژوهش به صورت زیر بیان شده است:

- توسعه گردشگری در گردشگاه سیاسرد بروجن در کدامیک از ابعاد (اقتصادی، اجتماعی و کالبدی) اثر بیشتری داشته است؟
- آیا توسعه گردشگری اثری بر حمایت جامعه محلی داشته است؟
- آیا توسعه گردشگری بواسطه ایجاد رضایتمندی در ساکنان محلی بر حمایت از گردشگری توسط ساکنان محلی اثرگذار است؟

۲. مبانی نظری و پیشینه تحقیق

شناخت و ارزیابی اثرات گردشگری در هر حوزه جغرافیایی مستلزم اتکا به مجموعه اصول و مفاهیم به خوبی تعریف شده‌ای است که امکان درک رفتار متغیرهای تحقیق را فراهم می‌آورد. این مجموعه به هم پیوسته از مفاهیم ما را در درک منطقی و علمی رفتار پدیده‌ها، به عنوان خطوط راهنما یاری می‌رساند که بدان می‌توان چارچوب نظری اطلاق نمود (قدمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۴) در ادامه دیدگاه‌های نظری موجود در زمینه توسعه گردشگری مطرح می‌گردد.

۲.۱.۱. رویکرد اصلاح طلبانه (گردشگری، ساز و کاری برای توسعه)

در راستای این دیدگاه می‌توان بیان کرد گردشگری راهبردی برای توسعه، ابزاری برای توسعه پایدار و سیاستی برای بازساخت سکونتگاهها می‌باشد. با توجه به نقشی که گردشگری در توسعه و عمران نواحی دارد، هال و جنکینز انگیزه دولت‌ها برای توسعه گردشگری را به عنوان ابزاری برای توسعه به شرح ذیل بیان می‌دارند.

- حفظ درآمد، اشتغال و رشد محلی، مشارکت در تأمین هزینه زیرساخت‌های اقتصادی و اجتماعی (جاده، آب، فاضلاب و ارتباطات)، تشویق سایر بخش‌های اقتصادی (از راه پیوندهای محلی در زمینه خرید)، مشارکت در تأمین امکانات سکونت محلی، مشارکت در حفاظت از منابع فرهنگی و زیست محیطی به ویژه جاذبه‌های زیبا، توسعه کسب و کار محلی ایجاد فرصت‌های اشتغال، محرک شناخته شده در توسعه اقتصادی و اجتماعی منطقه‌ای و ابزاری برای توسعه زیرساخت منطقه‌ای، تسهیلات و خدمات از جمله تسهیلات تفریحی که می‌تواند هم به وسیله ساکنان روستایی و هم توسط گردشگران استفاده شود (رضوانی، ۱۳۸۷: ۸۷).

۲.۱.۲. رویکرد ساختار گرا (ارزیابی دوباره پیامدهای گردشگری در جوامع)

انتقادهای در اردوگاه ساختار گرا نسبت به گردشگری، با اثرات آن بر فرهنگ، محیط زیست و روابط اجتماعی ارتباط دارد. رید^۱ خاطر نشان می‌کند تحلیل گردشگری باید با انتقاد از سرمایه

^۱ Reid

داری همراه باشد. از دیدگاه بسیاری از محققان گردشگری خط مقدم فرآیندهای جهانی شدن و عامل تغییر در حمل و نقل، ارتباطات و سرمایه گذاری مالی است. گردشگری تغییر دهنده و دگرگون ساز است. گردشگری همچنین نشان دهنده روابط نابرابر قدرت است که در مقیاس جهانی ایفای نقش می کند. برای مثال اسمیت خاطر نشان می کند گردشگری به عنوان ساز و کاری برای افزایش قدرت به دو شیوه عمل می کند. ابتدا موقعیت برتر آن ها را به عنوان تصویر ویژه ای از هویت تثبیت و حفظ می کند و دوم با تشویق گروههای مختلف اقتصادی و اجتماعی برای پذیرش سبک زندگی موجود در توسعه گردشگری به قدرت های جهانی برای یافتن مسیرهای تازه برای افزایش کنترل و برتری و منافع فردی یاری می رساند (رضوانی، ۱۳۸۷: ۸۸).

۳.۱.۲. رویکرد توسعه پایدار گردشگری

تا اواخر دهه ۱۹۷۰ در بسیاری از مناطق و کشورها، گردشگری به عنوان یک فعالیت طلایی بدون دود، فعالیتی که بیشترین منافع را با کمترین منابع مالی به دست می آورد مطرح بود. به دنبال گزارش های متعدد صدها محقق و طرفداران محیط زیست سرانجام ماهیت فعالیت گردشگری به چالش کشیده شد و به منظور بازساخت چارچوب معمول توسعه گردشگری به شکلی که الزامات و استانداردهای جدید طرفداران محیط زیست و پایداری یک سطح بهینه از منافع اقتصادی و اجتماعی را تأمین کند، پارادایم سنتی گردشگری با پارادایم جدید گردشگری تحت عنوان گردشگری پایدار جایگزین شد (قدمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۹). فلسفه توسعه پایدار گردشگری یک جابجایی از رویکردهای سنتی اقتصاد نئو کلاسیک در زمینه توسعه گردشگری به یک رویکرد کلی نگرتر (سیستمی تر) را نشان می دهد. در این رویکرد نه تنها نیازهای بازار مورد توجه است بلکه نیازهای جامعه و محیط زیست طبیعی نیز مورد توجه قرار می گیرد (کیانی سلمی و بسحاق، ۱۳۹۵: ۶۷). در چارچوب توسعه پایدار گردشگری، چهار رویکرد استراتژیک در زمینه مدیریت بازدیدکننده وجود دارد که عبارتند از: * مدیریت عرضه فرصت های گردشگری یا بازدیدکننده، * مدیریت تقاضای بازدید، * مدیریت قابلیت منابع برای کاربری زمین و * مدیریت اثرات استفاده (کاربری) (Eagles and et all, 2002).

۲.۲. مفاهیم کاربردی

۲.۲.۱. اثرات گردشگری

از زمانی که توسعه گردشگری به عنوان ابزاری برای تحریک اقتصادی نواحی روستایی ارائه گردید؛ موضوعی که همواره توجه محققان و برنامه ریزان حوزه گردشگری را به خود جلب کرده آثار و پیامدهای این نوع فعالیت در روستاها می باشد (اکبریان رونیزی، ۱۳۹۴: ۴۸). مطابق با نظر میسون^۱،

^۱ Maison

آثار به جای مانده از گردشگری در قالب اثرات اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی قابل دسته بندی و بررسی است (میسون، ۲۰۰۳: ۲). فرچلینگ^۱ معتقد است مطالعه آثار اقتصادی گردشگری شامل تجزیه و تحلیل اثربخشی شکلگیری سفر در رفاه یا درآمد ساکنان یک منطقه می باشد. این اثر جریان هزینه‌های مرتبط با فعالیت گردشگری در منطقه را برای شناسایی، تغییرات در فروش، میزان مالیات، درآمد و ... ردیابی می نماید (امیرحاجیلو و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۶). از دیگر ویژگی‌های اقتصادی گردشگری این است که پول و گردشگر از مرکز به پیرامون حرکت می‌نماید. البته بازخورد سرمایه و سود سرمایه زای پیرامون به مرکز نیز به وجود می‌آید و به این صورت گردشگری در عدالت اجتماعی و توزیع درآمدها و عدالت جغرافیایی در سطح عمومی نقش ایفا می‌کند (صفرآبادی و طبیعی، ۱۳۹۶: ۱۷۴).

در بعد اجتماعی نیز اعتقاد بر این است ورود گردشگران به مناطق روستایی باعث ارتباطات مردم بومی با این افراد و تأثیراتی قابل ملاحظه در رشد و ارتقای فرهنگی و اجتماعی، بالا رفتن سطح سواد و افزایش سطح مشارکت آنان می‌گردد (سامیان و بلالی، ۱۳۹۲: ۱۶۳). مقصود از آثار اجتماعی، تغییراتی است که در زندگی مردم جامعه میزبان گردشگری رخ می‌دهد. همچنین منظور از آثار فرهنگی تغییراتی است که در هنر، آداب، رسوم و معماری مردم ساکن جامعه میزبان حادث می‌شود (حیدری ساریان و ملکی، ۱۳۹۴: ۳۶). چنانچه سیاست‌های توسعه گردشگری به خوبی برنامه ریزی شوند، می‌تواند راهی برای آشنا شدن مردم منطقه میزبان با نحوه زندگی سایر اقوام، عقاید، آداب، سنن و خلاصه فرهنگ‌ها و خرده فرهنگ‌ها باشد و از سوی دیگر با مناسب سازی قواعد و رفتارهای اجتماعی به همراه افزایش کیفیت محیط طبیعی، ساختار اجتماعی و مسائل فرهنگی در مقیاس‌های مختلف توسعه یافتگی و جذب گردشگر می‌تواند مؤثر باشد (کاولی و همکاران^۲، ۲۰۰۸: ۳۱۷). در این راستا اکبر و راسل^۳ بر این باورند که گردشگری یک سیستم زندگی است که باید آن را به عنوان یک نهاد پویا در نظر گرفت به طوری که حضور گردشگران در یک منطقه و برخورد آن‌ها با روستاییان باعث ترویج فرهنگ و شیوه‌های مختلف زندگی در روستا شده و بدین ترتیب تغییراتی را در وضعیت زندگی مردم به وجود می‌آورد (ملکی، ۱۳۹۳: ۷۳).

۲.۲.۲. گردشگری اجتماع محور

پدیده گردشگری طی گذار از مدرنیته متأخر و در میانه تحولات و دگرگونی‌های شیوه تولید از فوردیسم به پسافوردیسم، به شدت تأثیر پذیرفته و در پیوند با سرمایه داری سازمان نیافته اشکال مختلفی را در بازار تقاضا، عرضه نموده است. گردشگری پسافوردی نیز به نوبه خود بستر شکلگیری الگوهای فضایی و گونه‌های مختلف گردشگری را مهیا نموده است. از جمله گونه‌های گردشگری در الگوی فضای گردشگری روستایی شکل گرفته، گردشگری اجتماع محور است (سقایی و همکاران،

¹ Freethling

² Cawaley et al

³ Ekner & Rasell

۱۳۹۵: ۹۶). گردشگری اجتماع محور متضمن سطح بالای مشارکت (Hall, 2002:4) جوامع تحت لوای پایداری در فرآیند توسعه و برنامه ریزی گردشگری می باشد. چنانچه به نظر می رسد پروژه های جهانگردی مبتنی بر جامعه، از طریق مدیریت مشارکتی، مطلوب ترین گزینه برای افزایش معیشت جامعه است. (Regis and, Roelie, 2020: 100654). گردشگری اجتماع محور پایداری اجتماعی را برای جامعه بومی به همراه دارد چرا که فعالیت های گردشگری در بیشتر قسمت ها توسط اعضای جامعه محلی توسعه و کنترل می یابد. بعلاوه درآمدهای بدست آمده بطور مستقیم عاید جوامع محلی می شود. از دیدگاه آکادمیک گفته می شود این نوع گردشگری ابزاری جهت حفظ فرهنگ، میراث و آداب و سنن جامعه محلی (کرمی، ۱۳۹۱: ۳۴) از طریق توانمندسازی و در ارتباط نزدیک با اکوتوریسم بوده و بنابراین آگاهی، اکوتوریسم جامعه محور شکل می گیرد. هدف از این گردشگری اکتشاف روابط مختلف بین گردشگری و جامعه محلی بوده با تأکید بر چگونگی واکنش جوامع به گردشگری و برخی مفاهیم، برنامه ها و کارگزارانی که می توانند با به کارگیری گردشگری مشوق توسعه باشند (سقای و همکاران، ۱۳۹۵: ۹۷).

۳.۲.۲. جوامع محلی و گردشگری

واحدهای اجتماعی که با منابع طبیعی و قلمرو مشخص خود دارای وابستگی منسجم و تاریخی هستند، اقشار سنتی و جوامع محلی هستند (اکبری و قرخلو، ۱۳۸۹، ۵۶-۵۷). باور اساسی این است که جوامع محلی هسته مرکزی مقاصد توریستی بوده و جوامع سالم و موفق، معیاری برای سنجش موفقیت صنعت گردشگری به شمار می روند (فاضل نیا و هدایتی، ۱۳۸۹، ۱۴۶). مشارکت مؤثر مردم محلی در فعالیت های توریستی نقش بسیار مهمی دارد (رضوانی، ۱۳۹۰، ۱۲۰). بنابراین، لازم است فرصتی فراهم گردد تا در فرآیند برنامه ریزی و تعیین اشکال توسعه آتی گردشگری منطقه شرکت کنند و دیدگاه خود را در مورد نحوه توزیع منافع حاصل و نوع جامعه ای که در آینده می خواهند در آن زندگی کنند، اظهار نمایند (ابراهیم زاده و آقاسی زاده، ۱۳۸۸، ۱۰۹). پژوهشگران بسیار زیادی در مورد نگرش جامعه محلی نسبت به توسعه گردشگری تحقیق کرده اند (کرمی، ۱۳۹۱: ۳۳). از این رو، مباحثی در خصوص نگرش جامعه محلی در مورد توسعه گردشگری به طور روزافزونی توجه دانشگاهیان، سیاستگذاران و مدیران صنعت گردشگری را به خود جلب کرده است (Zamani Farahani and Ghazali, 2008:1233). به این ترتیب در راستای دستیابی به توسعه گردشگری پایدار، ساکنین محلی باید به صورت فعال در فرآیند توسعه گردشگری درگیر شوند (قدمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۷) درک و حتی پیش بینی نگرش ساکنین از توسعه گردشگری و عواملی که می تواند عکس العمل آن ها را تحت تأثیر قرار می دهد در دستیابی به حمایت ساکنین برای توسعه گردشگری ضروری است (وثوقی و همکاران، ۱۳۹۰: ۶۶). در همین راستا یکی از مولفه های کلیدی در جهت توسعه پایدار گردشگری، کسب حمایت جامعه محلی و تصویر ذهنی مثبت

آن‌ها به توسعه‌ی گردشگری است. چنانچه نظریه تبادل اجتماعی^۱ که به طور گسترده در تحقیقات برای سرمایه گذاری در مورد مزایا، نگرشها و حمایت از جامعه محلی مورد استفاده قرار می‌گیرد بر این امر صحه می‌گذارد و به طور خاص، چارچوبی مفهومی برای درک فرایند مبادله اجتماعی در بین افراد و گروه‌ها فراهم می‌کند (Kanwal et al., 2020: 2).

۲.۲. پیشینه تحقیق

در ارتباط با موضوع تحقیق، برخی پژوهش‌های داخلی و خارجی مرتبط به شرح زیر است: تبیین اثرات کالبدی گردشگری بر نواحی روستایی توسط قدیری معصوم و همکاران (۱۳۹۳) صورت گرفته است. در پایان این نتیجه حاصل شد که توسعه گردشگری موجب تغییرات مثبت و منفی متفاوتی در بعد کالبدی روستاهای مورد مطالعه شده است. نجارزاده و نعمت الهی (۱۳۹۷) الگوی ساختاری عوامل مؤثر بر درک ساکنان بومی نسبت به حمایت از توسعه پایدار گردشگری در مجموعه تخت جمشید را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج نشان داد متغیر مشارکت بیشترین اثر را بر درک ساکنان بومی داشته است. رومیانی و همکاران (۱۳۹۶) به ارزیابی حمایت ساکنان روستاهای هدف گردشگری از توسعه گردشگری پایدار (روستاهای درسجین و گلایر استان زنجان) پرداخته‌اند. یافته‌های تحقیق دلالت بر آن دارد که بین شاخص‌های وابستگی اجتماعی، هزینه‌های دریافت شده، مشارکت اجتماعی و منافع دریافت شده با حمایت ساکنان از توسعه پایدار گردشگری رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. طبق یافته‌های احمدی و همکاران (۱۳۹۵) در مطالعه عوامل مؤثر بر رضایتمندی و حمایت ساکنان شهرستان‌های مسجدسلیمان، اندیکا و لالی از گردشگری، متغیرهای تعهد، رضایت و وجهه استنباط شده در مجموع ۳۸/۲ درصد از تغییرات در متغیر حمایت ساکنان و متغیر کیفیت درک شده نیز قادر است در مجموع ۱۱/۷ درصد از تغییرات در متغیر رضایتمندی را تبیین کند. بررسی نقش جوامع میزبان در پشتیبانی از توسعه گردشگری در گیلان (۱۳۹۵) توسط محمد پور و همکاران بیانگر آن است که یکی از عوامل مهم در حمایت یا عدم حمایت جامعه میزبان، میزان رضایتمندی از گردشگری است. علیقلی زاده و قنبرزاده (۱۳۹۴) حمایت ساکنان از توسعه گردشگری در روستاهای مناطق جنگلی و عوامل مؤثر بر آن را مورد ارزیابی قرار داده‌اند. نتایج حاصل از بررسی نشان می‌دهد در بین مؤلفه‌های مورد بررسی، بیشترین عامل مؤثر بر حمایت ساکنین، مربوط به ادراک ساکنین از اثرات و پیامدهای اقتصادی بوده است. علیقلی زاده و همکاران (۱۳۹۳) در مطالعه‌ای اقدام به سنجش نگرش و گرایش جامعه میزبان به توسعه گردشگری در نواحی روستایی شهرستان خور و بیابانک نموده‌اند. نتایج نشان میزان حمایت جامعه محلی تابعی از سطح توسعه گردشگری، وابستگی شغلی، وابستگی درآمدی و سطح تحصیلات می‌باشد. شفیع‌ی و محمدی (۱۳۹۳) تأثیرات توسعه گردشگری بر جوامع میزبان در شهر

^۱ Social exchange theory (SET)

چادگان را شناسایی نموده اند. یافته‌ها نشانگر عدم حضور و تأثیر مستقیم جامعه محلی در برنامه ریزی و تصمیم سازی گردشگری و نشت منافع اقتصادی می‌باشد.

در بخش پژوهش‌های خارجی نیز شمسا کانوال و همکاران^۱ (۲۰۲۰) نقش توسعه زیرساخت‌های جاده‌ای و حمل و نقل و پشتیبانی جامعه از توسعه گردشگری را با واسطه نقش مزایای درک شده و رضایت جامعه مورد ارزیابی قرار داده است. نتایج نشان داد تأثیر درک شده از زیرساخت‌های جاده و حمل و نقل با حمایت جامعه از گردشگری رابطه مثبت دارد و مزایای درک شده از جهانگردی و رضایت جامعه نقش واسطه‌ای در این رابطه دارد. در پژوهشی دیگر رابینسون و همکاران^۲ (۲۰۱۹) ادراک جامعه محلی از آثار مثبت گردشگری در خصوص محیط زیست را نسبت به حمایت از توسعه گردشگری مورد مطالعه قرار داده اند. نتایج حاکی از آن است درک ویژه ساکنان از چگونگی عملکرد گردشگری نسبت به توسعه آینده زیست محیطی بر سیاستگذاری آنان از توسعه گردشگری اثر معناداری داشته باشد. مائول رام و همکاران^۳ (۲۰۱۸) کیفیت و پایداری توسعه گردشگری در کوپر کانیون^۴ را بر مبنای ادراک ساکنان و بازدیدکنندگان مطالعه نموده اند. در این مطالعه سازگاری و ناسازگاری‌ها، به همگرایی بین ادراکات جامعه، تجارب بازدید کنندگان و ویژگی‌های محیط دریافت کننده نسبت داده شده است. تأثیر گردشگری مسئول بر پایداری و کیفیت زندگی جامعه در مقصد گردشگری (۲۰۱۷) توسط پائول متیو و سرچیش^۵ به انجام رسیده است. از تجزیه و تحلیل داده‌ها، چنین استنباط شده که ادراک مسئولانه ساکنان محلی از گردشگری نقش محوری در فرموله کردن پایداری مقاصد گردشگری ایفا می‌نماید. انجو وو و همکاران^۶ (۲۰۱۵) به بررسی ارتباط بین رضایت از کیفیت زندگی و حمایت از توسعه گردشگری پرداخته اند. نتایج دلالت بر آن دارد کیفیت کلی زندگی یک پیش‌بینی کننده موثر برای حمایت از توسعه گردشگری است. بولی^۷ و همکاران (۲۰۱۴) در پژوهش خود با عنوان "توانمندسازی و نگرش‌های ساکنین نسبت به گردشگری" با استفاده از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی بیان می‌کند توانمندسازی روانشناختی و منافع اقتصادی شخصی، تأثیر مثبت و مستقیم بر حمایت از گردشگری دارد. استایلیدز^۸ و همکاران (۲۰۱۴) در مطالعه خود با عنوان حمایت ساکنان از توسعه صنعت گردشگری: نقش ساکنان، تصویر محل و درک اثرات نشان دادند تصویر گردشگری برای ساکنان، درک آنها را از اثرات گردشگری تحت تأثیر قرار داده و اثرات ادراک شده از گردشگری برای ساکنان، منجر به حمایت آنها از توسعه گردشگری می‌گردد. همچنین در این زمینه مطالعات متعدد (لی^۹، ۲۰۱۳) با استفاده از نظریه مبادله اجتماعی

¹ Shamsa Kanwal et al

² Robinson et al

³ Manuel Ram, Vinod Sasidharan, Julian Alberto, Luis Daniel

⁴ Copper Canyon

⁵ Paul Mathew & Sreejesh

⁶ Eunju Woo, Hyelin Kim, Muzaffer Uysal

⁷ Boley

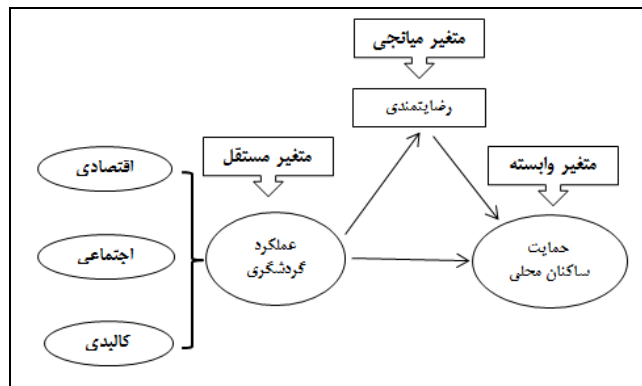
⁸ Styliadis

⁹ Lee

نشان از آن دارد منافع مثبت، منجر به حمایت از توسعه صنعت گردشگری می‌گردد. سون^۱ و همکاران (۲۰۱۳) با توجه به تحقیقات انجام شده، وجود یک زنجیره ارزش، رضایت، وفاداری در گردشگری را گزارش داده‌اند. وارگاس^۲ و همکاران (۲۰۱۱) در پژوهشی به بررسی نگرش ساکنان نسبت به گردشگری پرداخته‌اند. یافته‌های این تحقیق نشان داد بین رفتار گردشگران، تراکم گردشگران و سطح توسعه گردشگری ادراک شده توسط ساکنان رابطه معناداری وجود داشته است. کووان^۳ و آکان (۲۰۰۵) در مقاله خود با عنوان نگرش ساکنین به اثرات عمومی و وابسته به گردشگری جنگل: نمونه مورد مطالعه بلک، آنتالیا، به این نتیجه رسیدند که ساکنین نگرش مساعدی نسبت به توسعه گردشگری در منطقه دارند، آنها همچنین نشان دادند که به طور گسترده نگران اثرات منفی گردشگری هم هستند.

۳. روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع کاربردی و روش بررسی توصیفی- تحلیلی و پیمایشی می باشد. داده‌های گردآوری شده از طریق پرسشنامه محقق ساخته با استفاده از نرم افزار اس پی اس اس^۴ و ایموس^۵ تجزیه و تحلیل و مدل سازی شده است. قسمت اول پرسشنامه دارای ۸ سوال عمومی است که اطلاعات توصیفی پاسخگویان را مورد شناسایی قرار می دهد. قسمت دوم مربوط به سوالات تخصصی است که با بهره گیری از نتایج پیشینه پژوهش و ادبیات نظری تحقیق تدوین گردیده است. متغیر مستقل تحقیق "عملکرد گردشگری" است که با بهره گیری از ۳۸ گویه در ۳ عامل اقتصادی، اجتماعی و کالبدی مورد سنجش قرار گرفته است. متغیر وابسته حمایت ساکنان محلی با ۱۰ گویه ارزیابی شده است. متغیر میانجی رضایتمندی ساکنان محلی نیز با یک نماگر به طور مستقیم مورد پرسش قرار گرفته است. در شکل شماره (۱) مدل مفهومی تحقیق ترسیم گردیده است.

¹ Sun
² Vargas
³ Akan & Kuvan
⁴ SPSS
⁵ AMOS

شکل ۱- مدل مفهومی تحقیق

منبع: نگارندگان

برای اطمینان از روایی ابزار پژوهش، پرسشنامه در اختیار اساتید دانشگاه، کارشناسان خبره و مدیران گردشگری قرار گرفت. برای تعیین پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. مقدار ضریب آلفا در این تحقیق ۰/۹۴۶ محاسبه شده است. پایایی گویه‌های پرسشنامه به تفکیک شاخص در جدول (۱) آمده است. نتیجه محاسبه نرمالیتی داده‌ها با استفاده از آزمون کلوموگروف اسمیرنوف و همچنین محاسبه میزان چولگی (بین ۲- تا ۲+) حاکی از نرمال بودن داده‌ها بوده است.

جدول ۱- پایایی متغیرها و شاخص‌های تحقیق

شاخص	آلفا	شاخص	آلفا
مستقل	عملکرد گردشگری	اقتصادی	۰/۹۴۶
		اجتماعی	۰/۸۸۰
		کالبدی	۰/۸۶۹
وابسته	حمایت ساکنان محلی		۰/۸۸۵

منبع: محاسبات تحقیق حاضر

جامعه آماری مورد مطالعه ساکنان و شهروندان بروجن هستند که از بین آنان با توجه به دامنه‌های ارائه شده در منابع مدلسازی معادلات ساختاری برای حجم نمونه قابل پذیرش و نیز توان محقق، کار تحلیل با ۱۵۵ پاسخگو صورت پذیرفته است. در مدلسازی معادلات ساختاری برآورد حداکثر درستی با نمونه کوچک ۵۰ نفر نیز نتایج معتبری به دست می‌دهد، اگر چه نمونه‌ای به این اندازه کوچک توصیه نمی‌شود. اغلب گفته می‌شود حداقل حجم نمونه برای استفاده از برآورد حداکثر، ۱۰۰ نفر است. اما توصیه می‌گردد حجم نمونه بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ باشد (شارع پور، ۱۳۸۰: ۲۱۱). روش نمونه‌گیری تصادفی ساده با توجه به حجم نمونه در دسترس بوده است و پاسخگویان داخلی در بهار و تابستان ۱۳۹۶ به پرسشنامه پاسخ گفته‌اند. قلمرو جغرافیایی پژوهش شهر بروجن است. این شهرستان دارای جاذبه‌های طبیعی فراوانی از جمله منطقه حفاظت شده و پارک ملی تنگ صیاد، منطقه گردشگری سیاسرد، تالاب بین‌المللی چغاخور، تالاب گندمان و ... می‌باشد. منطقه گردشگری سیاسرد در ۵ کیلومتری بروجن واقع شده است. شرایط آب و هوایی معتدل و درختان کهنسال ۶۰۰ هزار ساله مکان بسیار زیبایی برای تفرج و استراحت ساکنین شهر و سایر گردشگران به وجود آورده است. همچنین این منطقه به علت زیبایی‌های طبیعی زیاد در سال ۸۶ گردشگاه ملی و در اخیراً به عنوان گردشگاه نمونه استان معرفی شده است (فتاحی و مرادی وستگانی، ۱۳۹۰: ۱). منطقه تفریحی سیاسرد در ۵۱ درجه و ۱۷ دقیقه طول شرقی و ۳۲ درجه و ۵۷ دقیقه عرض شمالی واقع شده است (رئیزی و جعفری، ۱۳۹۱: ۶۷).

۴. یافته‌ها و بحث

از مجموع پاسخگویان تحقیق ۴۸/۴ درصد زنان و ۵۱ درصد مردان بوده‌اند. یک نفر نیز جنسیت خود را اعلام نکرده است. میانگین سنی پاسخگویان ۳۸/۸۳ برآورد گردیده است. نتایج بررسی وضعیت شغلی در جدول شماره (۲) بیان شده است.

جدول ۲- بررسی وضعیت شغلی پاسخگویان

نوع شغل	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
دولتی	۷۳	۴۷/۱	۴۷/۷
آزاد	۳۲	۲۰/۶	۶۸/۶
کشاورز	۴	۲/۶	۷۱/۲
سایر	۴۳	۲۷/۷	۹۹/۳
عدم پاسخ	۳	۱/۸	۱۰۰
جمع	۱۵۵	۱۰۰	

منبع: محاسبات تحقیق حاضر

بررسی وضعیت عمومی پاسخگویان با پرسش در خصوص وضعیت تأهل ایشان ادامه یافته است. نتایج نشان می‌دهد ۶۹/۷ درصد متأهل بوده و ۳۰/۳ درصد مجرد هستند. ۸/۴ درصد از پاسخگویان میزان تحصیلات خود را بی‌سواد اعلام کرده‌اند و ۹ درصد از تحصیلات ابتدایی برخوردار بوده‌اند. ۲۹/۷ درصد سطح تحصیلات پایین‌تر از دیپلم (سیکل و دیپلم) داشته و وضعیت تحصیلات ۵۲/۹ درصد کارشناسی و بالاتر بوده است. نتایج بررسی سابقه سکونت در شهر بروجن میانگین مدت زمان اقامت را ۴/۲۴ سال اعلام نموده است.

۴.۱. بررسی و اولویت بندی عملکرد گردشگری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی

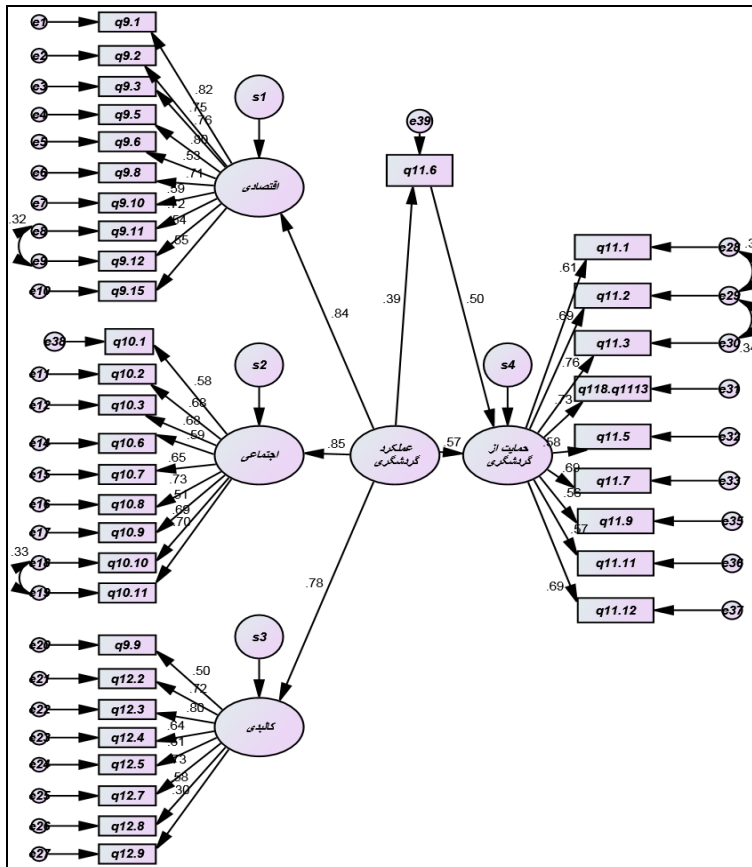
در شکل شماره (۲) بارهای عاملی (پارامترهای لامدا) نشانگر میزان اثرگذاری متغیرها بر یکدیگر است. در مدلسازی معادلات ساختاری اولین اصل مورد توافق و مبنای علمی حضور یا عدم حضور یک شاخص در مدل سطح معناداری و در گام بعدی شاخص‌های برازش مدل می‌باشد. داده‌های موجود در مدل بر این مبنا در مدل وارد شده، باقیمانده یا حذف شده‌اند. همانگونه که مشاهده می‌شود عامل ویژگی‌های اجتماعی با بار عاملی ۰/۸۵ بیشترین مقدار اثرپذیری را از توسعه گردشگری داشته و در رتبه اول قرار دارد. تغییر نوع پوشش، لباس و ظاهر افراد محلی با کسب بار عاملی ۰/۷۳ بیشترین درصد تبیین را با متغیر پنهان اجتماعی داشته است. عبارتی می‌توان چنین بیان کرد الگوهای پوششی مورد استفاده توسط گردشگران بر مردم بومی اثرگذار بوده است و خصوصاً در بین جوانان منجر به الگوبرداری و تقلید در ظاهر و نوع پوشش شده است. همچنین

تحلیل نتایج حاصل از نظرسنجی افراد نشانگر آن است در اثر توسعه گردشگری در محدوده مورد مطالعه تعاملات اجتماعی افراد (نظیر مشارکت اهالی، احترام به بزرگتر و ...) نیز افزایش داشته است که بار عاملی ۰/۶۹۶ به همراه سطح معناداری ۰/۰۰۰ شاهدهی بر این مدعا است. افزایش تراکم جمعیت، افزایش تعلق خاطر به جاذبه‌های گردشگری و تغییر فرهنگ محلی (عروسی و عزاداری، مراسمات ملی و مذهبی و ...) نیز از متغیرهای معنادار شده اثرات اجتماعی توسعه گردشگری بوده است. این متغیرها به ترتیب بارهای عاملی ۰/۶۸۵، ۰/۶۸۴ و ۰/۶۸۲ را کسب نموده اند. بعلاوه توسعه گردشگری در منطقه موجب گسترش خدمات اجتماعی (خدمات بهداشتی، رفاهی، آموزشی) با بار عاملی ۰/۶۵۲ و افزایش امنیت با بار عاملی ۰/۶۸۴ شده است. همچنین نتایج نشان می‌دهد افزایش میزان درگیری مردم با گردشگران نیز وجود داشته است. البته باید توجه داشت با افزایش تعداد گردشگر در مقاصد گردشگری احتمال آسیب رسانی به منافع افراد بومی به طورخواسته و ناخواسته بواسطه عدم رعایت حریم شخصی جامعه محلی توسط گردشگران دور از ذهن نخواهد بود. اثرگذاری توسعه گردشگری بر مجموعه عوامل اقتصادی با بار عاملی ۰/۸۴ گزارش شده است. تبیین و شناسایی این عامل با بهره گیری از ۱۰ متغیر عملیاتی شده است. افزایش فرصت‌های اشتغال ناشی از توسعه گردشگری قویترین متغیر در این عامل بوده است به نحوی که وزن رگرسیونی ۰/۸۱۸ را در محاسبات به دست آورده است. به تبع آن افزایش سرمایه گذاری در حوزه گردشگری و نیز افزایش قیمت زمین و مسکن نیز ناشی از توسعه گردشگری بوده است به نحوی که بارعاملی گزارش شده برای آن ۰/۸۰۲ و ۰/۷۶۴ بوده است. در ادامه بررسی اثرات اقتصادی جامعه محلی اعتقاد داشته اند گردشگری برای آنان موجب بهبود درآمد شده است و در چرخه اقتصادی خانوار اثر مثبت فزاینده‌ای داشته است. بار عاملی ۰/۷۵۳ این متغیر را در جایگاه چهارم تبیین اثرات اقتصادی قرار داده است. صنعت گز به عنوان یکی از صنایع قدیمی و دیرینه شهرستان نیز از توسعه گردشگری متأثر گردیده و گردش مالی بهتر و رونق افزونتر آن با وزن رگرسیونی ۰/۷۲۴ گزارش شده است. بالا رفتن درآمد نهادها و سایر ارگان‌های دولتی مرتبط با گردشگری نیز در جایگاه‌های بعدی شناسایی اثرات اقتصادی گردشگری قرار گرفته است. فروش محصولات و صنایع دستی نیز در چرخه حضور گردشگران افزایش یافته و در راستای تقویت بنیه اقتصادی خانوارها عمل کرده است. بار عاملی مربوط به این متغیر ۰/۵۹۳ بوده است. نتیجه عملیاتی فروش محصولات و صنایع دستی در رونق بخشی به بازارهای محلی و بازارچه‌های فروش صنایع دستی خودنمایی کرده است. رونق افزایش تولیدات دامی و البته کاهش تولیدات کشاورزی از دیگر آثار اقتصادی توسعه گردشگری بوده است. علیرغم برند شدن محصولاتی مانند گردو، بادام، خیار و ... روند کلی کاهش تولید محصولات کشاورزی مشهود بوده است. بارهای عاملی ۰/۵۴ و ۰/۵۳۲ با سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ گویای این امر است. در خصوص افزایش تولید محصولات دامی باید بیان نمود کیفیت مناسب و برند شدن محصولات دامی بویژه لبنیات به عنوان سوغات محلی از دلایل اصلی بوده است.

عامل بعدی در این رتبه بندی عامل کالبدی بوده است که بار عاملی ۰/۷۸ را به خود اختصاص داده است. این عامل با بهره گیری از ۸ متغیر شناسایی شده است. توسعه خانه سازی مدرن و از بین رفتن معماری سنتی بالاترین همبستگی را با متغیر پنهان کالبدی داشته است (بار عاملی ۰/۷۹۶). پس از آن اثرات کالبدی در گسترش خانه‌های دوم (ویلاهای گردشگری) نشان داده شده است که بار عاملی ۰/۷۳۲ ناشی از همین امر است. افزایش تمیزی شهر و شبکه معابر درون شهری نیز ناشی از توسعه گردشگری تشخیص داده شده است. همزمان آسیب‌های گردشگری نیز در منطقه حادث شده است که از نمونه‌های آن می‌توان به آسیب رسیدن به درختان و منابع طبیعی منطقه با وزن رگرسیون ۰/۶۴۴ اشاره داشت. الگوپردای از از خانه‌های تاریخی در ساخت و ساز مسکن نیز مشاهده شده است. این عامل در جایگاه پنجم تبیین اثرات کالبدی گردشگری قرار گرفته است. بهبود کیفیت شبکه راه‌ها و استفاده از علائم راهنمای مسیر در جایگاه ششم تبیین آثار کالبدی گردشگری قرار گرفته است. افزایش ساخت و سازها و فضاسازی مناسب در شهر با استفاده از گل‌ها و گیاهان نیز به تبع توسعه گردشگری تشخیص داده شده است. این دو متغیر با بارهای عاملی ۰/۴۹۸ و ۰/۲۹۷ معنی دار گردیده اند.

۲.۴. بررسی اثر فعالیت گردشگری بر حمایت جامعه محلی

عامل حمایت از توسعه گردشگری در قالب یک مدل عاملی مرتبه اول مورد سنجش قرار گرفته است (شکل شماره ۲). این عامل با بهره گیری از ۱۰ متغیر مرتبط تبیین و شناسایی شده است. نتایج نشان می‌دهد در این عامل حمایت از برنامه‌های ترویج گردشگری بیشترین درصد تبیین واریانس را با متغیر پنهان خود داشته است. پس از آن توصیه برای احترام به حضور گردشگر با درصد تبیین واریانس ۰/۷۳۱ معنادار گردیده است. تمایل برای به کارگیری سرمایه در راستای رونق گردشگری و تمایل به تبعات پذیرش گردشگران، با بار عاملی ۰/۶۹۳ مشترکاً در جایگاه سوم حمایت از توسعه گردشگری قرار گرفته است. موافقت با افزایش تعداد گردشگران نیز در راستای حمایت از توسعه گردشگری با بار عاملی ۰/۵۸۱ معنادار شده است. تقویت حفاظت از جاذبه‌های گردشگری و حمایت از سرمایه گذاری دولتی در توسعه برنامه‌های گردشگری نیز با درصد تبیین واریانس ۰/۵۷ و ۰/۵۶ از مواردی بوده است که مورد موافقت جامعه محلی قرار داشته است.

شکل ۲- مدل ساختاری تبیین عملکرد گردشگری و اثر آن بر حمایت ساکنان از توسعه گردشگری با متغیر میانجی رضایتمندی جامعه محلی
 منبع: نگارندگان

به منظور بررسی معناداری تفاوت اثر متغیرهای آشکار بر متغیر پنهان و نیز متغیرهای پنهان بر یکدیگر (معنادار بودن اثرات مستقیم، غیر مستقیم و اثر کل) به وزن‌های رگرسیونی (شکل شماره ۲) مراجعه می‌گردد. نتایج جدول شماره (۳) حاکی از آن است که کلیه پارامترهای لامدا دارای تفاوت معنی‌داری با مقدار صفر می‌باشند که نشان می‌دهد کلیه روابط موجود در مدل مورد حمایت داده‌های تجربی قرار گرفته‌اند و این اظهارات برای نمونه‌های بزرگتر جامعه آماری مناسب است.

جدول ۳- متغیرهای مدل، کد و برآوردهای غیر استاندارد با سطح تحت پوشش

شاخص	متغیر کد	توضیح استاندارد	خطای معیار	نسبت بحرانی	سطح معناداری	بار عاملی
------	----------	-----------------	------------	-------------	--------------	-----------

۰/۸۴۴	۰/۰۰۰			۱/۰۰۰	اقتصادی	عملکرد گردشگری H1
۰/۸۴۸	۰/۰۰۰	۶/۰۳۹	۰/۱۰۶	۰/۶۳۸	اجتماعی	
۰/۷۷۶	۰/۰۰۰	۵/۱۷۱	۰/۱۱۶	۰/۵۹۹	کالبدی	
۰/۵۷۱	۰/۰۰۰	۵/۷۳۸	۰/۰۷۳	۰/۴۲۱	حمایت ساکنان	
۰/۳۸۸	۰/۰۰۰	۴/۳۳۱	۰/۱۱۹	۰/۵۱۷	رضایتمندی	Q۱۱۰۶
۰/۸۱۸				۱/۰۰۰	میزان فرصتهای اشتغال در نتیجه توسعه گردشگری	q9.1
۰/۷۵۳	۰/۰۰۰	۱۰/۴۳	۰/۰۸۷	۰/۹۱۲	میزان درآمد در نتیجه توسعه گردشگری	q9.2
۰/۷۶۴	۰/۰۰۰	۱۰/۶۵	۰/۱۰۰	۱/۰۶۶	افزایش قیمت زمین و مسکن در نتیجه توسعه گردشگری	q9.3
۰/۸۰۲	۰/۰۰۰	۱۱/۳۸	۰/۱۰۴	۱/۱۸۹	افزایش سرمایه‌گذاری در نتیجه توسعه گردشگری	q9.5
۰/۵۳۲	۰/۰۰۰	۶/۷۹۸	۰/۱۰۶	۰/۷۳۳	وضعیت تولیدات کشاورزی در نتیجه توسعه گردشگری	q9.6
۰/۷۱۰	۰/۰۰۰	۹/۶۶۵	۰/۰۹۹	۰/۹۵۸	بالا رفتن درآمد نهادهای و سایر ارگان‌های دولتی	q9.8
۰/۵۹۳		۷/۷۲۵	۰/۰۹۵	۰/۷۳۳	فروش محصولات محلی و صنایع دستی در منطقه	q9.10
۰/۷۲۴	۰/۰۰۰	۹/۰۹۵	۰/۰۹۲	۰/۹۱۲	رونق صنعت گز در نتیجه توسعه گردشگری	q9.11
۰/۵۴۰	۰/۰۰۰	۶/۸۹۳	۰/۰۸۹	۰/۶۱۲	رونق و افزایش تولیدات دامی در نتیجه توسعه گردشگری	q9.12
۰/۵۵۳	۰/۰۰۰	۷/۱۰۶	۰/۰۸۷	۰/۶۱۸	افزایش و رونق بازارهای تولیدات محلی و صنایع دستی	q9.15
۰/۵۸۰				۱/۰۰۰	کاهش مهاجرت در نتیجه توسعه گردشگری	q10.1
۰/۶۸۳	۰/۰۰۰	۶/۵۳۲	۰/۱۹۴	۱/۲۶۹	تغییر فرهنگ محلی(عروسی و مراسم عزاداری)	q10.2
۰/۶۸۴	۰/۰۰۰	۶/۵۴۵	۰/۱۸۸	۱/۲۳۲	افزایش تعلق خاطر به جاذبه های گردشگری	q10.3
۰/۵۹۰	۰/۰۰۰	۵/۹۰۱	۰/۱۶۶	۰/۹۷۷	وضعیت امنیت در نتیجه توسعه گردشگری	q10.6
۰/۶۵۲	۰/۰۰۰	۶/۳۳۹	۰/۱۸۲	۱/۱۵۶	گسترش خدمات اجتماعی(خدمات بهداشتی، رفاهی، آموزشی)	q10.7
۰/۷۲۰	۰/۰۰۰	۶/۸۲۷	۰/۱۹۷	۱/۶۴۵	تغییر نوع پوشش، لباس و ظاهر افراد محلی	q10.8
۰/۵۱۴	۰/۰۰۰	۵/۳۱۹	۰/۱۹۴	۱/۰۳۱	افزایش میزان درگیری مردم با گردشگران	q10.9
۰/۶۸۵	۰/۰۰۰	۶/۵۳۵	۰/۲۰۴	۱/۳۳۱	افزایش تراکم جمعیت در نتیجه توسعه گردشگری	q10.10
۰/۶۹۶	۰/۰۰۰	۶/۶۰۳	۰/۱۹۳	۱/۲۷۱	افزایش تعاملات اجتماعی(مشارکت، احترام به بزرگتر و ...)	q10.11
۰/۴۰۸				۱/۰۰۰	میزان ساخت و ساز شهری	q9.9
۰/۷۱۶	۰/۰۰۰	۵/۷۶۵	۵/۷۶۵	۱/۳۲۹	تمیزی شهر و شبکه معابر درون شهری	q12.2
۰/۷۹۶	۰/۰۰۰	۶/۰۳۷	۶/۰۳۷	۱/۶۱۱	توسعه خانه سازی مدرن و از بین رفتن معماری سنتی	q12.3
۰/۶۴۴		۵/۴۶۶	۵/۴۶۶	۱/۲۹۶	آسیب رسیدن به درختان و منابع طبیعی منطقه	q12.4
۰/۶۱۲	۰/۰۰۰	۵/۳۱۹	۵/۳۱۹	۱/۱۹۷	الگو برداری از خانه های تاریخی در ساخت و ساز مسکن	q12.5
۰/۷۲۲	۰/۰۰۰	۵/۸۲۳	۵/۸۲۳	۱/۳۸۹	گسترش خانه های دوم در نتیجه توسعه گردشگری	q12.7
۰/۵۷۷	۰/۰۰۰	۵/۱۴۴	۵/۱۴۴	۰/۸۷۹	بهبود کیفیت راهها و استفاده از علائم راهنمای مسیر در نتیجه گردشگری	q12.8
۰/۲۹۷	۰/۰۰۲	۳/۱۶۶	۳/۱۶۶	۰/۴۲۷	فضاسازی مناسب در شهر با استفاده از گلها و گیاهان	q12.9
۰/۶۱۳				۱/۰۰۰	تا چه اندازه با افزایش تعداد گردشگران موافقت دارید؟	q11.1
۰/۶۹۳	۰/۰۰۰	۸/۵۸۷	۰/۱۳۲	۱/۱۳۴	چقدر تمایل برای بکار گیری سرمایه برای رونق گردشگری دارید؟	q11.2
۰/۷۳۳	۰/۰۰۰	۷/۵۶۹	۰/۱۸۹	۱/۴۳۱	چقدر تمایل به حمایت از ترویج برنامه‌های جذب گردشگر دارید؟	q11.3
					چقدر توصیه برای احترام به حضور گردشگر می‌نمایید؟	q11.8
۰/۷۳۱	۰/۰۰۰	۷/۳۴۴	۰/۱۴۲	۱/۰۴۵	تمایل به حضور گردشگران در منزل مسکونی خود به شیوه اجاره	q11.13
۰/۵۸۱	۰/۰۰۰	۶/۱۶۳	۰/۲۰۲	۱/۲۴۷	مشارکت در توسعه زیرساخت‌ها و تسهیلات برای جذب گردشگر	q11.5
۰/۶۹۳	۰/۰۰۰	۷/۰۶۳	۰/۲۰۵	۱/۴۴۶	تمایل به پذیرش تبعات ورود گردشگر	q11.7
۰/۵۶۰	۰/۰۰۰	۵/۹۷۷	۰/۱۸۰	۱/۰۷۸	حمایت از سرمایه‌گذاری دولت در توسعه برنامه‌های گردشگری	q11.9
۰/۵۷۰	۰/۰۰۰	۶/۰۶۸	۰/۱۷۱	۱/۰۳۵	تقویت حفاظت از جاذبه‌های گردشگری	q11.11
۰/۶۹۱	۰/۰۰۰	۷/۰۴۹	۰/۲۰۲	۱/۴۲۵	تمایل به شرکت در برنامه های آموزشی توسعه گردشگری	q11.12
۰/۵۰۱	۰/۰۰۰	۶/۳۶۹	۰/۰۴۳	۰/۲۷۵	حمایت از گردشگری	q11.6

منبع: محاسبات تحقیق حاضر

۳.۴. شاخص‌های برازش مدل

مدل‌های معادله ساختاری اغلب به منظور آزمون یک نظریه درباره روابط بین سازه‌های نظری به کار می‌روند. داده‌های خام قبل از اینکه به عنوان درون‌داد برنامه رایانه‌ای به کار روند، معمولاً ابتدا به یک ماتریس کوواریانس یا همبستگی از روابط بین متغیرهای مشاهده شده تبدیل می‌شود (علوی، ۱۳۹۲: ۵۲۵). اندازه‌های برازندگی مدل از طریق مقایسه کوواریانس برآورد شده برای جامعه با ماتریس کوواریانس نمونه به دست می‌آید (ویولاتا، ۲۰۰۷: ۳۶۵). برای ارزیابی برازندگی راه‌های

¹ Violato 2007

زیادتی وجود دارد (ایاکوبوسی^۱، ۲۰۰۹: ۹۴) یکی از این روش‌ها بررسی شاخص‌های برازندگی^۲ است. برای ارزیابی برازندگی الگوی معادلات ساختاری از چند شاخص استفاده می‌شود (صالحی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۲-۱۳). در جدول (۴) نتایج ارزیابی مدل تحقیق با استفاده از شاخص‌های برازش آمده است.

جدول ۴- شاخص‌های نیکویی برازش مدل ساختاری

ارزیابی وضعیت	مدل			علامت اختصاری	نام شاخص
	مستقل	اشباع	پیش فرض		
-	۳۷	۷۰۳	۸۳	NPAR	پارامترهای آزاد شده برای تدوین مدل
-	۳۶۱۳/۸۶۵	۰/۰۰۰	۱۲۱۲/۴۴۷	CMIN	خی دو (کای اسکوئر)
-	۶۶۶	۰	۶۲۰	DF	درجه آزادی
-	۰/۰۰۰		۰/۰۰۰	P	سطح معنی داری
خوب	۵/۴۲۶		۱/۹۵۶	CMIN/DF	کای اسکوئر نسبی
خوب	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۶۱۹	PNFI	شاخص برازش هنجار شده ی مقصد
خوب	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۷۴۴	PCFI	شاخص برازش تطبیقی مقصد
قابل قبول	۰/۱۷۰		۰/۰۷۹	RMSEA	ریشه میانگین مربعات خطای برآورد
خوب	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۹۳۱	PRATIO	شاخص نسبت اقتصاد

منبع: محاسبات تحقیق حاضر

۵. نتیجه‌گیری

برای ارائه یک مزیت رقابتی در صنعت گردشگری و انتقال جذابیت آن به بازار هدف، نیاز شدید به مدیریت منابع است. مدیریت گردشگری باید به گونه‌ای باشد که ارزش، کیفیت و تعهد دو طرفه‌ای ایجاد نموده و طی آن هم برای گردشگران و هم برای ساکنان دارای مزیت باشد. محققان بر این باورند که نقش ساکنین محلی یا جامعه میزبان در تصمیم‌گیری‌های مربوط به توسعه گردشگری بسیار پررنگ و کلیدی است. به طوری که قدرت تأثیرگذار ساکنین در هر مقصدی و تبلور آن به صورت همکاری و استقبال از گردشگران، در جهت موفقیت و پایداری هر پروژه توسعه گردشگری ضروری است. در این راستا شناسایی ادراک آنان از اثرات گردشگری در راستای توسعه گردشگری ضرورت می‌یابد. با توجه به آنکه دستیابی به هدف پژوهش، مستلزم بررسی عواملی است که نگرش جامعه میزبان را تحت تأثیر قرار می‌دهد و در نهایت منجر به حمایت یا عدم حمایت آنان از توسعه گردشگری می‌شود، لذا در این پژوهش عملکرد گردشگری و مکانیسم اثرگذاری آن بر حمایت از توسعه گردشگری با در نظر داشتن متغیر میانجی رضایتمندی جامعه مقصد ارزیابی شده است.

آثار عملکردی گردشگری را می‌توان نتایج به دست آمده از یک فرآیند پیچیده تغییر و مبادله بین گردشگران، سکونتگاه‌های میزبان و مقاصد گردشگری دانست که در متون مختلف علمی،

¹. Iacobucci

² Fitting indexes

تقسیم بندی‌های متعددی از آن ارائه شده است. آثار ناشی از توسعه گردشگری در این تحقیق با مرور منابع پیشین در یک تقسیم بندی کلی با استفاده از گویه‌های پرسشنامه در سه دسته اجتماعی، اقتصادی و کالبدی بررسی گردیده است. برآیند ارزیابی‌ها مطابق با تحلیل‌های صورت گرفته نشانگر آن است عامل اجتماعی بیشترین نقش را در تبیین کارکرد گردشگری در منطقه داشته است. عبارتی بیشترین آثار گردشگری در حوزه اجتماعی مشاهده شده است. چنانچه در بسیاری از مقاصد گردشگری با رشد روزافزون تعداد گردشگران و شکل‌گیری تبادلات فرهنگی میان گردشگران و مردم جامعه میزبان اثرات اجتماعی به تدریج نمایان می‌شود. معنادار شدن اثربخشی گردشگری در حوزه اجتماعی با نتایج تحقیق علیقلی زاده فیروزجایی و همکاران (۱۳۹۳) مطابقت داشته است. در راستای بهبود بخشی به اثرات اجتماعی گردشگری با توجه به نتایج حاصل از تحقیق، بهبود آموزش به جامعه محلی در راستای افزایش دانش عمومی در خصوص نقش فرهنگ محلی (عروسی و مراسم عزاداری) در توسعه گردشگری به عنوان یک جاذبه گردشگری و تلاش برای حفظ آن به سبک اصیل خویش، تلاش برای حفظ و افزایش عزت و غرور افراد محلی در راستای افتخار به الگوهای متنوع پوشش و لباس محلی و تلاش برای حراست از آن و ارائه به گردشگران و بهبود آموزش در مورد نحوه برخورد با گردشگران و آشنایی با حقوق، تکالیف و انتظارات در برابر گردشگران به منظور کاهش درگیری مردم با گردشگران یاریگر مسئولان و کنشگران برنامه ریزی توسعه گردشگری و توسعه منطقه ای می باشد.

به دلیل اثرات چشمگیری که فعالیت‌های گردشگری در اقتصاد مناطق پذیرنده گردشگران بر جای می‌گذارد، توجه فراوانی به این زمینه از فعالیت معطوف می‌گردد. هر چند از نقطه نظر برنامه ریزان، بدست آوردن منافع اقتصادی برای هر مقصد گردشگری هدف اصلی نیست بلکه توزیع مناسب درآمد، توزیع مناسب فرصت‌های شغلی، هدایت منابع مالی به سوی مردم محلی، کاهش نابرابری و به طور کلی استفاده از عواید اقتصادی گردشگری برای هدایت هرچه بیشتر منطقه به سوی تعادل و توازن مطرح می‌باشد. اما گردشگری با مکانیسم خاص و پیچیده خود می‌تواند اقتصاد را تحت تأثیر قرار دهد و آن را متحول کند. این عامل بیشترین تعداد متغیر را با ۱۰ متغیر در دو بعد منفی و مثبت به خود اختصاص داده است و این مسأله نشانگر آن است گستره وسیعی از این عامل تحت تأثیر توسعه گردشگری و حضور گردشگران در منطقه است. همانگونه که بولی و همکاران (۲۰۱۴) نیز ادعان نموده اند منافع اقتصادی حاصل از گردشگری در این تحقیق معنادار گردیده است. پیشگیری از بورس بازی زمین، ایجاد بازارچه‌های روز برای ارائه محصولا کشاورزی به گردشگران و توسعه گردشگری کشاورزی و آماده سازی مزارع و باغات برای حضور گردشگران و تجربه گردشگری مزرعه عناصر کاربردی هستند که در صورت برنامه ریزی می‌تواند تبعات منفی گردشگری را به حداقل برساند و با تقویت منافع مثبت گردشگری و خلق فرصت‌های جدید نقش و کنش گردشگری در منطقه را بهبود دهد.

دیگر عامل مهم تحت تأثیر توسعه گردشگری عامل کالبدی است. منظور از تغییرات کالبدی، تغییراتی است که در توسعه خانه سازی مدرن و از بین رفتن معماری سنتی، گسترش خانه‌های دوم (ویلاهای گردشگری)، افزایش تمیزی شهر و شبکه معابر درون شهری پدید آمده است. نتایج مؤید آن است که گردشگری در این ناحیه موجبات بروز تغییرات کالبدی را فراهم نموده است. همانطور که قدیری معصوم و همکاران (۱۳۹۲) در بررسی اثرات کالبدی گردشگری نیز بیان کرده اند، گردشگری در منطقه مورد مطالعه تغییرات نامطلوبی همچون تضاد در بافت قدیمی و جدید منطقه بواسطه از بین رفتن معماری سنتی، الگو برداری از خانه‌های تاریخی در ساخت مسکن و رواج ویلاهای گردشگری ایجاد کرده است. البته بروز آسیب به منابع طبیعی منطقه نظیر گیاهان و درختان نیز حادث شده است. همانطور که علیقلی زاده فیروزجایی و قنبرزاده اشعری (۱۳۹۴) متذکر شده اند آگاهی دادن به گردشگران از طریق شبکه‌های اطلاع رسانی در مورد سفر سبز با حفظ محیط زیست و رعایت رفتارهای مسئولانه زیست محیطی در ناحیه مورد مطالعه در کاستن از اینگونه فشارها موثر خواهد بود. پرهیز از توسعه خانه سازی مدرن از طریق آموزش به ساکنان محلی و تلاش برای حفظ معماری سنتی از طریق به کارگیری تمهیدات قانونی در ساخت و سازها قادر خواهد بود منظر معماری بومی منطقه را ارتقا داده و به عنوان یک جاذبه گردشگری مطرح نماید.

مشارکت افراد جامعه اغلب یکی از ضروری ترین عوامل در توسعه ملی محسوب می‌شود. همچنین در امر گردشگری، حمایت و مشارکت جامعه محلی در زمینه طرح مدیریت مقصد و دستیابی به یک برنامه ریزی مدون به طوری که هم جامعه میزبان و هم جامعه مهمان رضایت کامل داشته باشد، بسیار تعیین کننده است. برآیند کلی پژوهش حاضر با عنایت به مکانیسم عملکردی گردشگری مبین حمایت ساکنان محلی از توسعه گردشگری است. یافته‌های این بخش از پژوهش نیز با نتایج تحقیق لات کوا و همکاران (۲۰۱۲) و استایلدیز (۲۰۱۴) در حمایت ساکنان از توسعه گردشگری با توجه به اثرات مثبت و منفی آن قرابت داشته است. چنانچه رومیانی و همکاران (۲۰۱۷) نیز منافع دریافت شده با حمایت ساکنان را مرتبط دانسته اند. این امر با وارد کردن متغیر میانجی رضایتمندی ساکنان محلی نیز محرز گردیده است که نشان می‌دهد حضور گردشگران و اثرات ادراک شده آن توسط ساکنان بر حمایت ایشان از توسعه گردشگری اثر مثبت و معناداری داشته است و ساکنان منطقه گردشگری سیاست با ادراک اثرات ناشی از گردشگری علیرغم وجود آثار منفی در ابعاد سه گانه اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی منافع و فواید را بیش از هزینه و نقاط ضعف آن ارزیابی نموده اند. بدین روی متمایل به حضور گردشگران و حمایت از برنامه های توسعه گردشگری بوده اند.

منابع

۱. احمدی، علیرضا، آجیلی، عبدالعظیم، فروزانی، معصومه، یزدان پناه، مسعود، (۱۳۹۴)، عوامل مؤثر بر رضایتمندی و حمایت ساکنان مناطق روستایی از گردشگری (مورد مطالعه: شهرستانهای مسجدسلیمان، اندیکا و لالی)، **دوفصلنامه مطالعات اجتماعی گردشگری**، سال سوم، شماره ششم، صفحات ۶۱-۸۹.
۲. ابراهیم زاده، عیسی، آقاسی زاده، عبدالله، (۱۳۸۸)، تحلیل عوامل مؤثر بر گسترش گردشگری در ناحیه ساحلی چابهار با استفاده از مدل راهبردی SWOT، **مجله مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای**، سال اول، شماره ۱، صص ۱۰۷-۱۲۸.
۳. اکبریان رونیزی، سعید رضا، بدری، سید علی (۱۳۹۴) تحلیل درک ذینفعان از آثار و پیامدهای توسعه گردشگری در نواحی روستایی، نمونه موردی: منطقه لوسانات، **جغرافیا و توسعه**، دوره ۳، شماره ۸، صص ۴۷-۶۲.
۴. اکبری، علی، قرخلو، مهدی، (۱۳۸۹)، **اکوتوریسم مفهومی نو در جغرافیای گردشگری**، انتشارات انتخاب، تهران، چاپ اول.
۵. امراللهی بیوکی، ناهید، نظری دهقی، اکرم، (۱۳۹۴)، بررسی اثرات تصویر ذهنی گردشگران اصفهان بر توسعه گردشگری پایدار آن، **فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری**، شماره ۳۱، سال دهم، صفحات ۱۰۹-۱۳۵.
۶. امیرحاجیلو، الهام، تولایی، سیمین، زنگاله، احمد، زنگاله، ابوالفضل، (۱۳۹۲)، ارزیابی و اولویت بندی اثرات گردشگری در سطح ملی با استفاده از تکنیک تاپسیس، **فصلنامه برنامه ریزی منطقه‌ای**، سال سوم، شماره ۱۰، صص ۱۵-۲۶.
۷. بیات، ناصر، بدری، سید علی، رضوانی، محمدرضا، (۱۳۹۷)، تحلیل مقایسه‌ای ادراکات ساکنان محلی به اثرات گردشگری در نواحی روستایی (مورد مطالعه: روستاهای حوضه آبریز رودخانه گلان شهرستان ملایر)، **فصلنامه پژوهش‌های روستایی**، دوره ۹، شماره ۳، صفحات ۴۹۴-۴۷۸.
۸. حیدرزاده، کامبیز، نجفی، کبری، حسینی، سیدعلی، (۱۳۹۶)، تأثیر کیفیت خدمات گردشگری بر وفاداری به مقصد گردشگری با توجه به نقش متغیر میانجی تصویر ذهنی از مقصد و رضایت گردشگران، **مطالعات مدیریت گردشگری**، سال دوازدهم، شماره ۴۰، صفحات ۱۱۵-۱۵۳.
۹. حیدری ساریان، وکیل، ملکی، ابوذر، (۱۳۹۴)، بررسی اثرات اقتصادی، اجتماعی و روان شناختی گردشگری بر توسعه مناطق روستایی شهرستان مشکین شهر، مطالعه موردی: دهستان لاهرود، **فضای گردشگری**، سال چهارم، شماره ۱۶، صص ۳۵-۵۰.
۱۰. حیدری، رحیم، (۱۳۹۰)، مبانی برنامه ریزی صنعت گردشگری، تهران: انتشارات سمت.
۱۱. درزیان عزیز، عبدالهادی، فعلی، راضیه، رحیمی، فرج الله، محمودی، ادریس، (۱۳۹۵)، تأثیر عوامل شناختی و احساسی بر وفاداری گردشگران به مقصد گردشگری، **فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات بازاریابی نوین**، سال ششم، شماره دوم، پیاپی ۲۱، صفحات ۵۴-۳۷.
۱۲. رئیس، شهلا، جعفری، جواد، (۱۳۹۱)، تعیین ارزش تفرجگاهی پارک طبیعی سیاسرد بروجن به روش هزینه سفر، **اکوسیستم‌های طبیعی ایران**، دوره ۳، شماره ۱، صفحات ۷۳-۶۵.

۱۳. رومیانی، احمد، عباس رشید، خدیجه، خادم، فریدون، (۱۳۹۷)، ارزیابی حمایت ساکنان روستاهای هدف گردشگری بر توسعه گردشگری پایدار (مطالعه موردی: روستاهای درسجین و گلابر استان زنجان)، **مطالعات کالبدی سکونتگاه‌های انسانی**، دوره ۱۳، شماره ۱، پیاپی ۴۲، صفحات ۲۳۳-۲۱۷.
۱۴. رضوانی، محمدرضا، (۱۳۸۷)، **توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار**، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، تهران.
۱۵. رضوانی، محمدرضا، اکبریان رونیزی، سیدرضا، رکن الدین افتخاری، عبدالرضا و سیدعلی بدری، (۱۳۹۰)، تبیین شاخص‌های محک پایدار در ارزیابی آثار الگوهای گردشگری در نواحی روستایی پیرامون کلان شهرها (روستاهای پیرامون کلا شهر تهران) **پژوهش‌های جغرافیای انسانی**، شماره ۱۵، تهران، صص ۶۹-۹۴.
۱۶. سامیان، مسعود، بلالی، حمید، (۱۳۹۲)، بررسی اثرات اقتصادی - اجتماعی گردشگری روستایی با استفاده از رویکرد سیستمی مطالعه موردی: روستای فرجین در همدان، **مجله برنامه ریزی و توسعه گردشگری**، دوره ۵، شماره ۱، صص ۱۵۹-۱۸۰.
۱۷. سقایی، مهدی، جوانبخت قهفرخی، زهره، عبدی، محدثه، (۱۳۹۵)، ارزیابی شکلگیری گردشگری اجتماع محور در نواحی روستایی استان گلستان، **جغرافیا (فصلنامه علمی - پژوهشی و بین المللی انجمن جغرافیای ایران)**، سال چهاردهم، شماره ۴۹، صص ۹۵-۱۱۲.
۱۸. شاطریان، محسن، غلامی، یونس، کیانی، مریم، (۱۳۹۶)، جایگاه تصویر ذهنی ساکنان محلی در توسعه گردشگری (نمونه موردی: شهر آران و بیدگل)، **فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای**، سال ۷، شماره پیاپی ۲۸، صفحات ۱۳۴-۱۲۱.
۱۹. شارع پور، محمود، (۱۳۸۰)، مدل سازی معادله ساختاری: (SEM) آشنایی با کاربردهای برنامه لیزرل (LISREL) در تحقیقات اجتماعی، **فصلنامه علوم اجتماعی**، شماره ۱۳ و ۱۴، صفحات ۲۳۱-۲۰۵.
۲۰. شفیعی، زاهد، محمدی، امین، (۱۳۹۳)، بررسی تأثیرات توسعه گردشگری بر جوامع میزبان در شهر چادگان، **فصلنامه جغرافیایی سرزمین، سال یازدهم**، شماره ۴۱، صفحات ۹۰-۷۷.
۲۱. صفرآبادی، اعظم، طبیعی، منصور، (۱۳۹۶)، توسعه گردشگری اجتماع محور با تأکید بر جنبه‌های قومی محلی (مطالعه موردی: کرمانشاه)، **جغرافیا (فصلنامه علمی - پژوهشی و بین المللی انجمن جغرافیای ایران)**، سال پانزدهم، شماره ۵۲، صص ۱۶۹-۱۸۲.
۲۲. فتاحی، احمد، مرادی وستگانی، ژیلا، (۱۳۹۰)، برآورد ارزش تفریحی منطقه سیاست‌بروجن، پنجمین همایش تخصصی مهندسی محیط زیست، دانشگاه تهران، دانشکده محیط زیست.
۲۳. فاضل نیا، غریب، هدایتی، صلاح، (۱۳۸۹)، راهبردهای مناسب برای توسعه گردشگری دریاچه زریوار، **فصلنامه جغرافیا و توسعه**، دوره هشتم، شماره ۱۹، صص ۱۴۵-۱۷۰.
۲۴. فاضل، رضا، رضوانی فر، حدیثه، (۱۳۹۱)، بررسی رابطه بین توسعه گردشگری و تغییر سبک زندگی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: ساکنین محله روستای دوزره‌زار)، **فصلنامه علمی پژوهشی برنامه ریزی و توسعه گردشگری**، دوره ۱، شماره ۳، صفحات ۱۲۶-۱۴۷.

۲۵. قدیری معصوم، مجتبی، مطیعی لنگرودی، سید حسن، مهرپویا، سید حسن، (۱۳۹۳)، تبیین اثرات کالبدی گردشگری بر نواحی روستایی (مورد پژوهش: دهستان بیرون‌بشم - کلاردشت)، **برنامه ریزی توسعه گردشگری**، دوره ۲، شماره ۵، صفحات ۴۹-۳۳.
۲۶. قدمی، مصطفی، صالحی، صادق، (۱۳۹۱)، بررسی عوامل موثر در شکل‌گیری رابطه متضاد میان بخش کشاورزی و گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان چالوس، نوشهر) **فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری**، شماره ۱۷، صص ۲۰۳-۱۷۳.
۲۷. قدمی، مصطفی، غلامیان بابی، محمد، (۱۳۹۳)، **اثرات گردشگری، پیامدها، چارچوب‌ها و سیاست‌ها**، چاپ اول، انتشارت مهکامه.
۲۸. علوی، موسی، (۱۳۹۲)، مدل یابی معادلات ساختاری در پژوهش‌های مرتبط با آموزش علوم سلامت: معرفی روش و کاربرد آن، **مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی**، دوره ۶، شماره ۱۶، صفحات ۵۳۰-۵۱۹.
۲۹. علی قلی زاده فیروزجایی، ناصر، قدمی، مصطفی، رمضان زاده لسبویی، مهدی، (۱۳۸۹)، نگرش و گرایش جامعه میزبان به توسعه گردشگری در نواحی روستایی نمونه مورد مطالعه: دهستان کلیجان، شهرستان تنکابن، **پژوهش‌های جغرافیای انسانی**، دوره ۴۲، شماره ۷۱، صفحات ۴۸-۳۵.
۳۰. علی قلی زاده فیروزجایی، ناصر، (۱۳۸۶)، اثرات گردشگری در مناطق روستایی، پایان نامه دکترای تخصصی جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تهران.
۳۱. علی قلی زاده فیروزجایی، ناصر، رمضان زاده لسبویی، مهدی، اسماعیلی، مجید، (۱۳۹۳)، سنجش نگرش و گرایش جامعه میزبان به توسعه گردشگری در نواحی روستایی مناطق بیابانی و کویری (نمونه موردی: شهرستان خور و بیابانک)، **مطالعات جغرافیایی مناطق خشک**، سال ۵، شماره ۱۸، صفحات ۵۳-۳۷.
۳۲. علیقلی زاده فیروزجایی، ناصر و قنبرزاده اشعری، آرزو، (۱۳۹۴)، سنجش حمایت ساکنان از توسعه گردشگری در وستاهای مناطق جنگلی و عوامل مؤثر بر آن، **مجله برنامه ریزی و توسعه گردشگری**، سال ۴، شماره ۱۵، صفحات ۱۸۸-۱۷۰.
۳۳. کرمی، مهرداد، (۱۳۹۱)، سنجش پایداری گردشگری از نگاه جامعه محلی مطالعه موردی؛ شهر نیاسر، **نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی**، سال دوازدهم، شماره ۲۵، صص ۳۱-۵۵.
۳۴. کیانی سلمی، صدیقه، بسحاق، محمدرضا، (۱۳۹۵)، تبیین اثرات جشنواره گلابگیری از دیدگاه ساکنان محلی، **مطالعات مدیریت گردشگری**، شماره ۳۴، صص ۶۵-۹۲.
۳۵. محمودزاده، سید مجتبی، بذرافشان، شیما، (۱۳۹۴)، ادراک ساکنان محلی از نقش گردشگری در تغییرات اجتماعی (مطالعه موردی: روستای زیارت شهرستان گرگان)، **پژوهش و برنامه ریزی روستایی**، دوره ۴، شماره ۴، پیاپی ۱۲، صفحات ۱۵-۱.
۳۶. موسوی، سید حجت، نظری، نجمه، غلامی، یونس، (۱۳۹۷)، تحلیل مکانی و قابلیت سنجی پهنه‌های مستعد توسعه گردشگری در شهرستان فسا، **مجله برنامه ریزی محیطی**، سال ۲۹، شماره پیاپی ۷۲، شماره ۴، صفحات ۱۶۸-۱۴۵.

۳۷. محمدپور، نسیمه، رجب زاده قطری، علی، آذر، عادل، ضرغام بروجنی، حمید، (۱۳۹۵)، بررسی نقش جوامع میزبان در پشتیبانی از توسعه گردشگری در گیلان، **پژوهش های مدیریت منابع سازمانی**، دوره ۶، شماره ۲، صفحات ۱۳۹-۱۲۵.
۳۸. ملکی، ابوزر، (۱۳۹۳)، بررسی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی اجتماعی روستایی؛ مطالعه موردی: روستای ده زیارت شهرستان بوانات استان فارس، پایان نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی دکتر وکیل حیدری ساربان، دانشگاه محقق اردبیلی.
۳۹. نجاراده و نعمت اللهی، (۱۳۹۷)، الگوی ساختاری عوامل مؤثر بر درک ساکنان بومی نسبت به حمایت از توسعه پایدار گردشگری در مجموعه تخت جمشید، **جامعه شناسی کاربردی**، سال ۲۹، شماره پیاپی ۶۹، شماره ۱، صفحات ۴۱-۶۲.
۴۰. وثوقی، لیلا، دادورخانی، فضیله، مطیعی لنگرودی، سیدحسن، رهنمایی، محمدتقی، (۱۳۹۰)، ارزیابی عوامل مؤثر بر رضایت گردشگری زمستانی (مطالعه موردی: دو مقصد زمستانی شمشک و دربندسر)، **فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات گردشگری**، سال هفتم، شماره ۱۵، صص ۲۷-۱.
41. Azmi, A., Imani, B., & Mohammad Jani, M. (2011) Habitants' Attitude of Vakil Ababad Village about Tourism Profit for Local People, **Geography and Environmental Planning**, 40 (4), 105-116.
42. Bynum, B., Nancy, G. McGehee, R., & Perdue, P.L. (2014) Empowerment and resident attitudes toward tourism: Strengthening the theoretical foundation through a Weberian lens. **Annals of Tourism Research**, 49:33-50.
43. Coshall, John T. & Charlesworth, R. (2011) "A management orientated approach to combination forecasting of tourism demand", **Tourism Management**, 32: 759 -769.
44. Cawley, M. & Desmond, A. G. (2007) Integrated Rural Tourism: Concepts and Practics, **Annals of Tourism Research**, 35(2):316-337.
45. Doh, M. (2006) Change through tourism: Resident perceptions of tourism development. (Unpublished doctoral dissertation), Texas: Texas A & M University.
46. Eunju, W., Hyelin, K., & Muzaffer, U. (2015) Life satisfaction and support for tourism development, **Annals of Tourism Research**, (50), 84-97.
47. -Eagles, P. F. J., McCool, S.F., & Haynes, C. D. (2002) **sustainable tourism in protect area: guidelines for planning & management**, best practice protected area guidelines series No.8, word commission on protected area.
48. Hall, C. M, (2002) **Tourism planning: Policies, processes and relationships**, Singapore, Pearson Hall.
49. Iacobucci, D. (2009) Structural equations modeling: Fit Indices, sample size, and advanced topics. **Journal of Consumer Psychology**; 20(1): 90-98.
50. Iarca, I.; Lupu, E.; Mihaela, S., Denisa; L., & Mocanu, D. (2011) The psycho-social impact of the Olympic Winter Games organization on the Romanian tourism.
51. Govers, R. Go, F. M. & Kumar, K. (2007) Promoting tourism destination image. **Journal of Travel Research**, 46(1): 15-23.

52. Gkoumas A. (2019) Evaluating a standard for sustainable tourism through the lenses of local industry, **Heliyon**, 5 (11) <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2019.e02707>.
53. Gursoy, D., Jurowski, C., & Uysal, M. (2002) Resident attitudes e a structural modeling approach. **Annals of Tourism Research**, 29(1):79-105.
54. Kuvan, Y. and Akan, P. (2005) Residents' attitudes toward general and forest-related impacts of tourism: the case of Belek, Antalya, **Tourism Management**, (26): 691-706.
55. Kanwala, S., Rasheed, M. I., Pitafid, A. H., Pitafie, A., Ren, M. (2020) Road and transport infrastructure development and community support for tourism: The role of perceived benefits, and community satisfaction, **Tourism Management**, 77: 1-10.
56. Lee, T. H. (2013) Influence analysis of community resident support for sustainable tourism development. **Tourism Management**, (34): 37- 46.
57. Monterrubio, J., Mendoza, C., Fernandez, M., M. J., & Gullete, G., s. (2011) Tourism and social change, aqualitative study on community perception in Huatulco, Mexico. **Cuadernos de Turismo**, (28): 255-256.
58. Manuel, R., Vinod, S., Julian, A. & Luis, D. (2018) Quality and sustainability of tourism development in Copper Canyon, Mexico: Perceptions of community stakeholders and visitors, **Tourism Management Perspectives**, (27): 91-103.
59. Mason, P. (2003) **Tourism Impacts, Planning and Management**, Butterworth Heinman.
60. Paul V.M., & Sreejesh, S. (2017) Impact of responsible tourism on destination sustainability and quality of life of community in tourism destinations, **Journal of Hospitality and Tourism Management**, (31): 83-89.
61. Robinson, D., Newman, S.P., Selina M. S. (2019) Community perceptions link environmental decline to reduced support for tourism development in small island states: A case study in the Turks and Caicos Islands, **Marine Policy**, Volume 108, Article 103671.
62. Regis, M., and Roelie, Kl. (2020) Social capital: An investment towards community resilience in thecollaborative natural resources management of community-based tourismschemes, **Tourism Management Perspectives**, Volume 34, April 2020, 100654.
63. Yergeau, M.E. (2020) Tourism and local welfare: A multilevel analysis in Nepal's protectedareas, **World Development**, Volume 127, Article 104744.
64. Zamani-Farahani, H., Ghazali, M., (2008) Residents' attitudes and perception towards tourism development: A case study of Masooleh, Iran, **Tourism Management** 29 (2008) pp. 1233-1236.
65. Valeriu, I.F., & Manuela, E. I. (2007) Cultural Tourism and Sustainable Development, **Romanian Journal of Economic Forecasting**, (1), 89-96.
66. Sun, X., Chi, C. G. Q., & Xu, H. (2013) Developing destination loyalty: the case of Hainan Island. **Annals of tourism research**, (43): 547-577.

67. Shamsa, K., Muhammad Imran, R., Abdul Hameed, P., Adnan, P., Minglun, R. (2020) Road and transport infrastructure development and community support for tourism: The role of perceived benefits, and community satisfaction, **Tourism Management**, Volume 77 Article 104014.
68. Sari, O. (2010) **Tourism as a tool for development: The case of Mawlana tourism in Konya**. (Unpublished doctoral dissertation), Turkey: Middle East Technical University.
69. Stylidis, D., Biran, A., Sit, J., & Szivas, E. M. 2014. Residents' support for tourism development: The role of residents' place image and perceived tourism impacts. **Tourism Management**, (45): 260-274.
70. Violato C, & G.H.K. (2007) How to Use Structural Equation Modeling in Medical Education Research: A Brief Guide. **Teaching and Learning in Medicine: An International Journal**, 19 (4): 362–371.
71. Vargas, S. A., Porrás-Bueno, N., & de los Ángeles Plaza-Mejía, M. (2011) Explaining residents' attitudes to tourism: Is a universal model possible? **Annals of Tourism Research**, 38(2):460-480.